

22. מסעות חניכה אתגריים

22.1 רקע ומטרות חינוכיות

22.1.1 רקע

בשנים האחרונות שב המסע הנודד כמסע חניכה אתגרי לתפוס את מקומו בעולם החינוך והטיפול כלמידה התנסותית וחוויתית למטרה של חוסן, העצמה ושיקום אישיים וקהילתיים. פעילות מסע החניכה האתגרי היא פעילות חד-פעמית, אינטנסיבית ורציפה בת יומיים ומעלה ועד כמה שבועות לגילוי כוחות גוף ונפש דרך התמודדות וקושי. בארץ הפעילות כוללת את הסוגים האלה: מסע הישרדות, המסע הארוך ומסע אבחוני-טיפולי. במסעות אלו הולכים ברגל, נושאים את כל הציוד בתרמיל על הגב, מכינים את המזון עצמאית וישנים בשטח, תחת כיפת השמים. לצד הכרת חשיבותה של הפעילות חשוב לדעת כי מסע בתנאי שטח מאתגרים מחייב מיומנות מתאימה. לפיכך על פעילות מסע החניכה האתגרי להיות מאורגנת בהתאם להנחיות בטיחות ברורות.

22.1.2 המטרות החינוכיות

מטרות הפעילות הן: התגברות מונחית ומבוקרת על קשיים פיזיים, רגשיים וחברתיים; הגעה לעצמאות באמצעות תהליכים בשטח; התנסות בפתרון בעיות אישיות וקבוצתיות; התנסות בקבלת החלטות בדילמות מוחשיות ובמצבים משתנים בפעילויות אתגר ובשטח; עיבוד מצבים והשלכה על מצבי חיים שונים; רכישת כישורי חיים; הכשרת המשתתפים ביכולות של בטיחות, ניהול סיכונים בשטח, מנהיגות והובלה.

22.2 הגדרות

22.2.1 **שטח קיצוני/אתגרי:** מדבר, ים, נחלים, הרים, מצוקים, מערות, שלג, חורש, סבך.

22.2.2 **מסע חניכה אתגרי:** מסע נודד חינוכי הכרוך בהתמודדות סביבתית מסוגים כגון מסע הישרדות ומסע אבחוני טיפולי או שילוב ביניהם. גודל הקבוצה יהיה מ-8 משתתפים ומעלה.

22.2.3 **מסע הישרדות:** פעילות חד-פעמית אינטנסיבית ורציפה בת שלושה ימים ומעלה המפגישה את קהל היעד עם הטבע ועם סביבה קיצונית תוך התמודדות עם משימות ברמות קושי ואינטנסיביות שונות ובתנאי שטח שונים.

- 22.2.4 **מסע ארוך:** פעילות חד-פעמית אינטנסיבית וארוכה בת שבוע עד כמה שבועות המפגישה את קהל היעד עם הטבע או עם סביבה אתגרית תוך התמודדות עם קשיים ועם אתגרים.
- 22.2.5 **מסע טיפולי-אבחוני:** מסע נודד הכולל פעילות אינטנסיבית והתערבות טיפולית בן יום אחד ומעלה, המפגיש את קהל היעד עם הטבע או עם סביבת קיצון תוך התמודדות עם קשיים ועם אתגרים.
- 22.2.6 **מנהל שטח:** אדם בעל ידע וניסיון בשטחי קיצון, בניהול מאמצים ובהובלת קבוצות בשטח קיצון המכיר את אזור המסלול.
- 22.2.7 **דור ביניים (על בסיס הגדרת דור ביניים למקצועות הבריאות):** אנשים המוכרים כמומחים בעלי ידע, הכשרה וניסיון בשטחי קיצון ואתגר, בניהול מאמצים, בהובלת קבוצות בשטח קיצון או כמעצבי המקצוע של טיפול וניהול באמצעות שטח.
- 22.2.8 **מנהל מסע אתגרי:** מנהל, מתכנן ומוביל המסע האתגרי שהוא מנהל שטח או אדם מדור הביניים או בעל ניסיון והכשרה מתאימים.
- 22.2.9 **סגן מנהל מסע אתגרי:** מנהל שטח או אדם מדור הביניים או בעל ניסיון והכשרה מתאימים.
- 2.2.10 **טיפול באמצעות שטח:** התערבות מקצועית מתאימה באמצעות מטפל שטח.
- 22.2.11 **מטפל שטח:** אדם מדור הביניים שאושר לשמש בתפקיד זה, או מי שהוסמך כמטפל באמצעות שטח בתכנית הכשרה מתאימה.
- 22.2.12 **צוות הנחיה, הדרכה וטיפול:** צוות הנחיה והדרכה שגודלו נקבע על ידי מנהל המסע האתגרי על פי הערכת יכולות הקבוצה והמשתתפים. בהישרדות ובמסע ארוך יכלול הצוות מנהל מסע וסגן מנהל מסע לפחות. בטיפול יש לשאוף ליחס של איש סגל אחד לכל 3 תלמידים/חניכים לפחות.
- 22.2.13 **חובש ו/או מגיש עזרה ראשונה:** על פי הגדרות חוזר הטיולים המעודכן של משרד החינוך.
- 22.2.14 **מאבטח טיולים:** על פי הגדרות חוזר הטיולים המעודכן של משרד החינוך.

22.3 טבלת היערכות

טבלה זו מיועדת לסייע לאחראי על הפעילות להתכונן בשיטתיות לפעילות החוץ-בית-ספרית המתוכננת. כדי להשלים את ההתכוננות לפעילות יש לקרוא היטב את הטבלה יחד עם ההנחיות הספציפיות המפורטות אחריה.

מס'	הנושאים לבדיקה
1.	<p>תיק פעילות חוץ-בית-ספרית למסעות חניכה אתגריים</p> <p>הפעילות החוץ-בית-ספרית תיערך על פי המפורט בתיק הפעילות שיכלול לפחות את אלה:</p> <p>א. תיאור הפעילות ומטרתה</p> <p>ב. תדריכים כתובים לסגל, למלווים, למדריכים ולבעלי תפקידים אחרים הכוללים דרישות בטיחות ספציפיות</p> <p>ג. חוזה משותף או ברית עבודה לתלמידים/לחניכים</p> <p>ד. דרכי תקשורת ודיווח</p> <p>ה. ריכוז האישורים המחייבים</p> <p>ו. רשימה מסווגת של המשתתפים (תלמידים, מורים, מדריכים, מלווים אחרים, מלווים רפואיים)</p> <p>ז. נוהל הערכת סיכונים קבוע לקבלת החלטות</p> <p>ח. הערכת סיכונים למסלול הספציפי</p> <p>ט. הוראות היערכות למצבי חירום, לעזרה ראשונה ולפינוי (ובכלל זה מספרי טלפון לשעת חירום).</p>
2.	<p>אישורים</p> <p>אלה האישורים הנדרשים:</p> <p>א. אישור הלשכה לתיאום טיולים</p> <p>ב. אישור ההורים להשתתפות ילדם במסע</p> <p>ג. אישור החתום על ידי ההורים/אפוטרופוס המאשר כי מצב בריאותו של ילדם תקין ומאפשר את השתתפותו בפעילות.</p>
3.	<p>כשירות החברה המפעילה</p> <p>החברה המפעילה תעמוד בתנאים האלה:</p> <p>א. יש לה רישיון עסק.</p> <p>ב. מנהל מסע החניכה האתגרי והמפעילים עונים על ההגדרות המקצועיות של מנהלי שטח ומנהלי מסע.</p> <p>ג. אתרי המסע האתגרי והמסלולים מוכרים למנהל השטח והמסע.</p> <p>ד. מצויים אמצעי קשר וציוד עזרה ראשונה וקיימים נוהלי פינוי במצבי חירום.</p>

מס'	הנושאים לבדיקה
4.	<p>ביטוח תקף</p> <p>א. המפעיל/הבעלים של הפעילות יחזיק בפוליסה צד ג' המכסה את אחריותו בגין פעילותו כנגד תביעת גוף או רכוש של צד שלישי בהיקף של לא פחות משני מיליון וחצי דולר.</p> <p>ב. הפוליסה תכלול אחריות מקצועית.</p> <p>ג. הפוליסה תכלול הרחבה לפעילות ספורט אתגרי (במידת הצורך) והרחבה לאחריות של קבלני משנה וכל מי שפועל מטעמם.</p>
5.	<p>התלמידים/החניכים המשתתפים</p> <p>בפעילות רשאים להשתתף תלמידים וחניכי תנועות הנוער גילאי כיתה ט' ומעלה, כולל תלמידי החינוך המיוחד.</p>
6.	<p>חלוקה לחוליות</p> <p>לפני היציאה לפעילות יחולקו התלמידים/החניכים לחוליות שחבריהן יונחו לשמור זה על זה לאורך כל הפעילות ועד לסיומה בשטח.</p>
7.	<p>מסירת מידע בכתב ותדריכים</p> <p>א. יש לערוך לסגל תדריכים לפני היציאה לפעילות ובמהלכה.</p> <p>ב. יש לערוך למשתתפים תדריכים ושיחת הכנה לפני היציאה לפעילות ובמהלכה ולהחתימם על חוזה משתתף.</p> <p>ג. יש להעביר לתלמידים תדריכים לפני היציאה לפעילות, לפני העלייה על רכב ההסעה ולפני הירידה ממנו.</p> <p>ד. התדריך לסגל ולתלמידים/לחניכים יועבר על ידי מנהלי המסע האתגרי.</p>
8.	<p>המלווים ובעלי התפקידים</p> <p>א. המלווים</p> <p>לכל קבוצה יתלווה מלווה מבוגר אחד המתאים ביכולותיו למסע לפחות בנוסף למנהל המסע.</p> <p>נוכחות מלווים חמושים ומספרם יהיו על פי המפורט באישור חדר המצב לטיולים.</p> <p>באחריות סגל המוסד לבצע מפקדים על פי שמות במועדים אלה לפחות:</p> <ul style="list-style-type: none"> • לפני היציאה למסע – בתוך רכב ההסעה • לאחר כל הפסקה במהלך הנסיעה או התנועה • עם ההגעה למקום תחילת המסע • עם ההגעה לחניון וביציאה מחניון • בסיום הפעילות. <p>ב. צוות הנחיה והדרכה בשטח</p> <p>בכל מסע יהיו נוכחים לפחות אלה:</p> <ul style="list-style-type: none"> • מנהל מסע אתגרי (מנהל שטח) בעל ניסיון והכשרה מתאימים • מדריך מסע החניכה האתגרי בעל ניסיון והכשרה מתאימים • במסע טיפולי/אבחוני – מטפל באמצעות שטח בעל ניסיון והכשרה מתאימים. <p>מספר אנשי צוות המסע ביחס לחניכים ייקבע על ידי מנהל המסע בתכנון המסע. במסע הטיפולי יהיה היחס לפחות איש סגל אחד לכל 3 תלמידים/חניכים.</p>
9.	<p>בטיחות בנסיעה ברכב</p> <p>א. יש לתדרך את התלמידים בהנחיות ההתנהגות המחייבות.</p> <p>ב. יש לתדרך את הנהגים בנוגע לציר התנועה ולמקומות העצירה.</p> <p>ג. יש לוודא את נוכחות המלווים בכל רכב (בקדמת הרכב ומאחור).</p> <p>ד. יש לוודא חגירת חגורות בטיחות במהלך הנסיעה.</p>

מס'	הנושאים לבדיקה
10.	<p>עזרה ראשונה והצלה</p> <p>א. כנגד כל 25 חניכים יהיה נוכח מגיש עזרה ראשונה אחד לפחות המצויד בתיק עזרה ראשונה.</p> <p>ב. אם מספר החניכים עולה על 50 יהיה אחד מאנשי העזרה הראשונה חובש, והוא יצויד בתיק חובש.</p> <p>ג. במסע החניכה האתגרי יימצאו בקבוצה רכב לפינוי, אמצעי קשר וציוד עזרה ראשונה.</p>
11.	<p>אירועים חריגים</p> <p>א. יש לעצור את הפעילות ולוודא שאנשים נוספים אינם עלולים להיפגע.</p> <p>ב. במקרה הצורך יש לפנות לחדר המצב לטיולים ולבקש להזעיק יחידת חילוץ.</p> <p>ג. על כל אירוע ביטחוני או בטיחותי ועל כל אירוע שנעשה בו פינוי רפואי לבית חולים יועבר דיווח מיידי למנהל מוסד החינוך.</p>

22.4 הנחיות מפורטות

22.4.1 דרישות כלליות

- א. את מסע החניכה האתגרי אפשר לקיים בכל תוואי שטח, בכל עונות השנה, על פי הנחיות מקצועיות של מנהלי השטח.
- ב. הפעילות יכולה להתקיים בשעות האור וגם בשעות הלילה, על פי תנאי השטח וההנחיות המקצועיות של מנהלי השטח.
- ג. התנועה תתקיים על בסיס שבילים מסומנים, למעט אזורים שאינם שמורת טבע, על פי אילוצי השטח ועל פי הנחיות מקצועיות של מנהלי השטח.

22.4.2 תכנון המסע ותפעולו

- א. תכנון המסע ירוכז בתיק המסע.
- ב. יש לשאוף שהמסע יתבצע על פי התכנית.
- ג. שינויים ייקבעו על פי תנאי השטח והחלטת מנהל השטח.
- ד. המשתתפים והגורמים המתאימים יעודכנו בהתאם.

- א. התנועה בשטח מקנה למשתתפים התנסות וכלים להרגלי הליכה נכונים. ההליכה תהיה לטווחים בינוניים וארוכים, בדרגות קושי שונות, עד דרגת קושי של מטיבי לכת.
- ב. הפעילות מקנה למשתתפים הרגלי שתייה ושמירת מים נכונים. עליהם לשאת לפחות 3 ליטרים של מים לאדם ולהוסיף מים על פי הנחיות מנהלי השטח. רכב המנהלה/ השטח יישא עליו גיבוי מים על פי גודל הקבוצה. במקרה חירום קיצוני וסכנת חיים אפשר להשתמש במים מהשטח על פי ההנחיות של מנהלי השטח.
- ג. הפעילות מקנה למשתתפים התנסות בהסתפקות במועט וכלים להרגלי תזונה נכונים. המזון שייבחר לפעילות יהיה נטול מוצרי בשר וחלב ומותאם לפעילות הליכה לטווחים ארוכים.
- סדר הארוחות וכמות המזון יהיו על פי תנאי השטח והפעילות. אפשרית הפסקה של עד יממה בין הארוחות המסודרות במצב של עצירת הליכה.
- ד. הפעילות מקנה למשתתפים התנסות וכלים לטיפול באש. במהלך הדלקת האש יש להקפיד על הוראות אלו:
- 1) יש לאסוף גזרי עץ וזרדים באופן שלא יפגע בצמחייה.
 - 2) הבישול בחניון יהיה על גזיות קטנות נישאות על מדורות (באישור).
 - 3) יש להחליף בלוני גז על פי הוראות היצרן בלבד.
 - 4) מדורות לתאורה או לחימום יש להדליק במקום מוגדר.
 - 5) יש לנטר את האש כדי שלא תתפשט או תפגע בצידוד.
 - 6) יש לתדרך מראש דרכי פעולה למקרה של פגיעה או כוויות.
 - 7) יש לוודא מרחק נקי מחומרי בערה של 3 מ' לפחות.
- ה. הפעילות מקנה למשתתפים כלים והרגלים לחצייה ולתנועה נכונים במקורות מים. אלה ייעשו על פי הוראות הבטיחות של משרדנו לחציית גבים:
- 1) אין לקפוץ ראש לתוך גבים.

- (2) אין להכניס סבון, שמפו, סבון כלים וכל חומר ניקוי אחר למקורות מים בשטח.
- (3) אין לזרוק אשפה משום סוג למקורות מים בשטח.
- (4) אין לישון על שפת גבי מים במדבר יהודה ובנגב.
1. הפעילות מקנה למשתתפים **כלים והרגלים נכונים לעשיית צרכים**. יש להקפיד על הוראות אלו:
- (1) ההולך לעשות את צרכיו יודיע על כך לחבריו כדי לוודא שלא ייווצר נתק.
- (2) יש להגדיר אזור לעשיית צרכים.
- (3) יש לכסות את הצרכים.
- (4) אין להשאיר בשטח ניירות טואלט או תחבושות היגייניות משום סוג.
- (5) בשטח שאינו מדבר אין לשרוף ניירות טואלט מחשש שרפה.
- (6) אין לעשות צרכים במקורות מים בשטח או בסמיכות להם.
2. הפעילות מקנה למשתתפים **כלים והרגלים נכונים לשהייה בשטח וללינה בו**. יש להקפיד על הנחיות אלו:
- (1) **בלינה בקבוצה** יש להקפיד שהיא תהיה במקום מוגדר ובהשגחה במקום.
- (2) **בלינה בחוליות** יש להקפיד שהלינה תהיה בנקודה מוגדרת, בתא שטח מוגדר, שיוקדמו לה תדריך וקביעת ציר התנועה ונוהלי החבירה ומועדיה.
- (3) **בלינת בדד**, לינה עצמאית בתא שטח מוגדר, יש להקפיד על מתן תדרוך והוראות בטיחות. הלינה תהיה במרחק של קריאה מעמית בהשגחה מרחוק. כמו כן לאחראי בשטח יהיה תרשים פיזור של החניכים בשטח.
- (4) דגשים נוספים לבחירת מקום הלינה
- (א) אין לישון בחורף ובעונות המעבר בתוך ערוצי זרימה.
- (ב) אין לישון מתחת לקירות/מצוקי תלכיד (קונגלומרט) מחשש התמוטטות.

- ג) אין לישון בכוכים, במערות אוב אזורים שעל רצפתם פרש צאן מחשש מקדחת מערות.
- ד) אין לחנות או לישון בסמיכות לשיחי מלוח השייכים לאקולוגיית מכרסם מסוג פסמון וליד מאורות מכרסמים כמו שפני סלע מחשש לעקיצת זבוב הגורם לזיהום מסוג לישמניה (שושנת יריחו).
- ח. הפעילות מקנה למשתתפים **התנסות בתנאי חום וקור קיצוניים**. יש להקפיד על הנחיות אלו:
- 1) יש לתדרך את התלמידים לפני הכניסה לשטח ולכל תא שטח חדש.
 - 2) יש לפעול על פי הוראות המנחים (הכוללות הנחיות של עצירה, מחסה, תנועה, הרטבה)
 - 3) בחניית לילה יש להשלים נוזלים ולהיערך לקראת היום הבא.

22.5 הנחיות נוספות

22.5.1 הציוד האישי

בעת הפעילות ינעלו המשתתפים נעליים סגורות וילבשו מכנסיים וחולצה וכובע לפי הוראות אחראי הפעילות. בפעילויות המשלבות שהייה במים יוגדר הלבוש על ידי האחראי על הפעילות מטעם מוסד החינוך יחד עם מנהל המסע, כולל אבטחה וציוד הצלה במקרה שנדרש ובהתאם לתנאי השטח.

22.5.2 תדרוך החניכים והנחיותם

- א. לפני תחילת המסע יש לתדרך את התלמידים/החניכים. בתדרוך יוסברו להם מטרות המסע ויוקראו להם הוראות הבטיחות האלה:
- 1) אין לפצל חוליות.
 - 2) אין להישאר לבד בשטח בשום תנאי.
 - 3) במקרה של נתק מי שנשאר לבד חייב להמתין על הדרך או על השביל.

- 4) אין לרדת מהדרך או מהשביל אלא אם נתקבלה הנחיה לעשות זאת.
- 5) יש להישמע להוראות צוות השטח ולפעול בהתאם להנחיותיו.
- 6) על הלבוש והנעליים להתאים לאופי הפעילות.
- ב. במקרה הצורך יש להנחות את התלמידים/החניכים גם בהוראות בטיחות פרטניות הרלוונטיות לכל תא שטח.
- ג. בפעילות שמשותפים בה תלמידים/חניכים בעלי צרכים מיוחדים יש לפעול על פי ההנחיות האלה:
- 1) יש לקבל הנחיות מהגורמים המקצועיים האחראים על הקבוצה.
- 2) יש לגלות רגישות יתר כלפי הקבוצה וכלפי כל אחד מחבריה בכל הנוגע למגבלותיהם ולתגובתם לפעילות.
- 3) יש לפעול על פי הנחיות מטפל השטח.

22.5.3 הגנה מנפילה

- א. יש להעריך את הסיכונים לפני הכניסה לכל תא שטח חדש ולהיערך עם המשתתפים בהתאם.
- ב. מנהל השטח יעריך את הסיכונים לנפילות השונות במהלך הפעילות ובהתאם לכך יתאים את האמצעים לאבטחת המשתתף (סיוע ידני, ליווי צמוד, שימוש בחבל אבטחה אישי).
- ג. לפני כל פעילות המוגדרת כתצפית גובה/גבהים יש להעביר הוראות בטיחות ולתדרך את הצוות להשגחה.
- ד. בעת הפעילות יש לוודא כי התלמידים/החניכים ממלאים אחר ההוראות שניתנו להם במהלך התדריך בנוגע לאבטחה.
- ה. הפעילויות כוללות שימוש בחבל אישי למטרות של סיוע ואבטחה.
- ו. כל פעילות חבל מקצועית תבוצע על פי הנחיות משרד החינוך לפעילות חבלים.

ז. במקרה שהפעילות כוללת שימוש בסולמות לטיפול על צוקים בשטח יש להעביר תדריך והנחיות למשתתפים ולהצמיד להם מלווה למקרים בעייתיים.

ח. מנהל המסע רשאי להפסיק את השתתפותו במסע של חניך שלפי שיקול דעתו המקצועי מסכן את עצמו או את חבריו למסע ואינו מאפשר את קיום התהליך התקין של המסע.

22.5.4 מצבים הדורשים עצירה ו/או המתנה

במצבים של של עומס חום כבד, נתק בקבוצה, סכנת שיטפון או פציעה של אחד המשתתפים יש לעצור את הפעילות ולהודיע על המצב המסוים לחדר מצב טיולים ולפעול על פי הנחיותיו.